

Radoje RADOJEVIĆ

„ISTINA“ RADIVOJA ŠUKOVIĆA

U nikšićkom časopisu „Spone“ (br. 5–6 za 1971) objavljen je članak Radivoja Šukovića pod naslovom: „Neosnovane postavke o književnom jeziku Crnogoraca“.¹ Šukovića je, očigledno, poplašila činjenica da su opravdani stavovi, koje i ja zastupam, „već ponegdje naišli i na pozitivan odziv, na podršku pojedinih istaknutih književnika i naučnih radnika“, kako sâm veli, pa je „uskočio“ u raspravu da *lično* „utvrdi istinu“. Zato kaže: „I u ovakvim okolnostima, moramo izraziti protivno uvjerenje u gotovo sve osnovne njihove postavke (sic!), s jednim ciljem da se o jezičkoj stvarnosti u Crnoj Gori, o pokrenutim pitanjima, koja zahtijevaju smireno i otvoreno razmatranje, *utvrdi istina*“ (podvukao R. R.). Kao što vidimo, Šuković ne izražava „protivno uvjerenje“ u „sve osnovne njihove postavke“ nego u „gotovo sve“, ali u svojem tekstu nigdje ne govori o onim osnovnim postavkama u koje ne izražava „protivno uvjerenje“, već ih generalno napada prepričavajući tuđe prazne riječi. On pokušava da „održi na snazi“ tzv. *Novosadski dogovor*, o kojemu je napisano toliko dokumentovanih kritika da se više nije potrebno osvrutati na njega (Šuković bi htio da raspravu vrati na polaznu poziciju od prije nekoliko godina), a koji u stvari više i ne postoji. Da bismo vidjeli koju i čiju „istinu“ želi da „utvrdi“ Radivoje Šuković, dovoljno je razmotriti nekoliko njegovih „osnovnih postavki“.

Iako su poznati lingvisti, pa čak i neki koji se žestoko suprotstavljaju jezičkoj ravnopravnosti Crnogoraca, prihvatili neophodnu istinu da je narodni jezik bio u crnogorskoj književnosti u upotrebi kao književni mnogo

¹ Poštovani druže Uredniče,

Šaljem Vam rukopis teksta pod naslovom „ISTINA“ RADIVOJA ŠUKOVIĆA, kao odgovor na članak Radivoja Šukovića objavljen u nikšićkom časopisu „Spone“ broj 5–6 za 1971. godinu, pod naslovom: „Neosnovane postavke o jeziku Crnogoraca“. Odgovor nije sam uputio „Sponama“ zbog toga što ne očekujem predusretljivost i ravnopravan tretman, a i ne želim da svoje radove objavljujem u njima. Kako su pitanja koja je pokrenuo Radivoje Šuković od interesa i za hrvatske čitaoce, a direktno je tangirana i sama „Kritika“ (pored „Matice hrvatske“ i drugih hrvatskih institucija i glasila), odlučio sam da ovaj odgovor ponudim „Kritici“. Molim Vas da ga, ako možete, objavite u prvom narednom broju „Kritike“. S poštovanjem,

Radoje RADOJEVIĆ, Titograd, 25. VIII 1971.

prije pojave Vuka Karadžića, odnosno da su Crnogorci vjekovima pisali na narodnom jeziku, Šuković piše: „U zagrebačkom časopisu „Kritika“ Radoje Radojević je napisao i ovo: ‘Vukova reforma nije izvršila nikakav uticaj na književnost i književni jezik Crnogoraca, izuzev što je potisnula pismo na kojemu su Crnogorci dosta uspješno ostvarivali fonetski princip izgovora’ i tako dalje“ (podvukao R. Š.), želeći da izrazi potpuno neslaganje s mojom tvrdnjom. Ali, umjesto da ičim doprinese „utvrđivanju istine“, Šuković kaže: „Svim navedenim, a i nekim drugim priložima o jeziku, negirani su dosadašnji naučni rezultati prema kojima književni jezik u Crnoj Gori nema nikakvih posebnosti u odnosu na srpskohrvatski književni jezik, a osobito na istočnu njegovu varijantu (podvukao R. R.), ili pak nema takvih razlika da bi se moglo govoriti o posebnoj varijanti a kamoli o crnogorskom književnom jeziku“, pa za „dokaz“ navodi neke primjere iz oblasti pisma i pravopisa o kojima se niko nije ni sporio (posebno je pitanje koliko je i u čemu, pod uticajem Vukove reforme, osakaćen crnogorski književni jezik). Tužno je kad čovjek hoće da piše o stvarima o kojima ne može **baš ništa** da kaže. Radivoje Šuković hoće na svaki način da održi Crnogorce u sferi nekadašnjeg tretmana: da su pisali tuđim jezikom, da su velikim dijelom „Hercegovci“, da sada govore nepostojećim „srpskohrvatskim“ („hrvatskosrpskim“), odnosno „hrvatskosrpskim“ („srpskohrvatskim“) jezikom, pa se ne obazire, na primjer, ni na ove riječi prof. dr Asima Peca: „Ali, to je neophodno istaknuti, ni Drobunjaci ni Tršić nisu Hercegovina, a u Hercegovini mnoge osobine ni danas, a tako je bilo i juče, nisu jednake onim u Drobunjacima ili Tršiću“ (sarajevski „Odjek“ br. 4, od 15–28. II 1971). On kao da uvijek „visi“, licem okrenut unazad, na odbojniku posljednjeg vagona u „vozu vremena“!... Šuković na probleme crnogorskog jezika ne gleda iznutra, iz crnogorske stvarnosti, već se upravlja prema spoljnim uticajima i nametnutim rješenjima, tako da za njega nije meritorno kako i danas govore Crnogorci, nego kako piše u *Pravopisu* Matice srpske i Matice hrvatske, a činovnički profesorsko-lektorski crveni lapisi imaju veću snagu nego cjelokupna crnogorska književna tradicija i stvarno stanje u današnjem crnogorskom jeziku. Zato, krivotvoreći činjenice, kaže i ovo: „Ako bismo na osnovu analize djela crnogorskih književnika, ili drugih kulturnih i javnih radnika, ustanovili da postojeća norma mimoilazi jezično blago crnogorskog naroda, da sputava njegov nacionalni izraz, kako se tvrdi, tek tada bismo imali i stvarnog povoda za traženje novih rješenja“. Kao što vidimo, on često zaboravi što je maloprije napisao, pa nam nije jasno otkud sad iskrсну to *jezičko blago crnogorskog naroda*, koje bi mogla mimoići „postojeća norma“, kad „nema nikakvih posebnosti u odnosu na srpskohrvatski književni jezik“! Jer, ako već postoji *jezičko blago crnogorskog naroda* (a biće da postoji kad to „priznaje“ čak i Radivoje Šuković!), onda to *blago* mora imati posebne

vrijednosti koje se ne bi mogle podvrći književnoj normi nekog drugog pa ni tzv. *srpskohrvatskog* (*hrvatskosrpskog*) i obratno jezika!...

Sve u tome „stil“ i „smislu“, konsekventan u samodegradirajućoj revnosti, Šuković veli: „Ime našeg književnog jezika srpskohrvatski, odnosno hrvatskosrpski, takođe je uzročnik nezadovoljstva i nespokoja jednog broja crnogorskih intelektualaca. To se ispoljava u bukvalnom tumačenju i shvatanju toga imena (srpskohrvatski jezik ne znači isto što i srpski i hrvatski jezik)...“ i tako dalje. On, razumije se, ne kaže šta stvarno znači taj poluriba-poludjevojka naziv, za koji nema primjera u svijetu, ako ne rudiment od nekadašnjeg „nacionalnog imena“ za Makedonce, Crnogorce, Muslimane, Srbe i Hrvate – „Srbohrvati“?! A potpuno je jasno da taj „zajednički“ naziv jezika nema nikakvog opravdanja više nego „Srbohrvati“ kao „nacionalno ime“ za ovih pet naroda odnosno nacija! Kad bi taj naziv bio naučno i politički opravdan, kao determinanta proizišla iz stvarnosti, onda ne bi bili opravdani nazivi *srpski jezik* i *hrvatski jezik*, jer im u tome slučaju ne bi bili imanentni autonomni lingvističko-politički atributi. No i pored toga, kad uskoro Srbi i Hrvati, prirodno, budu svoje jezike nazivali isključivo srpskim, odnosno hrvatskim jezikom, treba očekivati da će Radivoje Šuković isto tako „uvjereno“ i žučno „braniti“ naziv „*srpski jezik*“ za crnogorski jezik, nalazeći „potvrde“ u građanskom „hramu nauke“ i arsenalu politike, ne tugujući zbog rušenja te nacionalno-prestižne jezične „okretnice“ na srpskohrvatskoj (*hrvatskosrpskoj*), odnosno hrvatskosrpskoj (*srpskohrvatskoj*) granici!...

Radivoje Šuković se sablažnjava što sam u nekim napisima objavljivim u „Kritici“ i VUS-u, upotrijebio duže pridjevske i zamjenične nastavke (*kulturnijem*, *njegovijeh*, *nekijem* i sl.), koji su na osnovu Vukovih pravopisnih načela smatrani književnim čak i od strane Aleksandra Belića sve do 1930. godine, „uprkos svim normativnim gramatikama, svim pravopisima“. Njega uzbuđuje što su ti oblici „prošli i mimo urednika i mimo lektora“, pa kaže: „Ako i lektori, kao i urednici časopisa, propuštaju ovakve i njene (sic!) slične oblike, uvjereni smo da i njih u trenutku odobravanja i sređivanja rukopisa više od jezičke norme interesuje politička koncepcija što većeg razdvajanja književnog jezika“. On pretpostavlja da sam to uradio „iz prkosa ili iz uvjerenja“, pogodivši od dva „alternativna“ razloga – oba! Ali, tu postoji i treći razlog koji nije pogodio: želio sam da tako velike „braniče“ pravopisnih načela Vuka Karadžića izazovem, da ih sami – napadnu! Kako vidimo, nije mi bilo teško uspjeti u tome jer i Šuković pripada onoj školi koja se odavno protivi svakome Vukovu načelu koje smeta širenju ekavskog izgovora i svih izrazito srpskih osobina u jeziku (jedino im u potpunosti odgovara naziv *srpski jezik* u *geografsko-političkim* „granicama“ koje mu je Vuk odredio!). Demonstrirajući svoje **nepoštovanje** *Pravopisa* Matice srpske i Matice hrvatske, koji je

nametnut Crnogorcima kao i raniji Belićevi *pravopisi* (a oglasio je „neknjiževnim“ velik dio crnogorskog jezičnog bogatstva), nijesam predlagao da se ti oblici – **nasilno** „odavno napušteni“ – vrate u književnu upotrebu (crnogorski narod ih i danas upotrebljava u ogromnoj većini). O tome će odlučivati crnogorski pisci i filolozi kad budu normirali crnogorski književni jezik.

Između svega što je Radivoje Šuković napisao, izdvaja se po čudnovatosti „smjelosti“ ovo: „U posljednjem saopštenju Matice hrvatske bilo je riječi i o ekavizaciji književnog jezika u Crnoj Gori kao i o otporu koji je time izazvan. U tome dokumentu se kaže: ‘U najnovije vrijeme ne samo Hrvatska, nego i Bosna i Hercegovina, i Crna Gora odupiru se toj ekavizaciji svog književnog jezika’. Stvari, međutim, stoje drukčije u crnogorskoj sredini, koja vjekovima govori i piše ijekavski, gdje je *uvijek* (podvukao R. R.) bio tolerantan odnos i prema ekavskom izgovoru, nema nikakve opasnosti od ekaviziranja. Taj besmisleni i nečuveni posao u Crnoj Gori niko ne obavlja. A što je onakva konstatacija ušla i u službeno saopštenje naučne ustanove, što je tamo govoreno i o stavu Crne Gore, zasluga pripada i autorima *priloga o čijim radovima je ovdje bilo riječi*“ (podvukao R. R.). Nije jasno kako prilozima mogu imati *radove*, što bi slijedilo iz ove rečenice, ali je **jasno** da Radivoje Šuković podlijeva vodu Matici hrvatskoj, kao da ova ustanova, tobož, „muti vodu“ između Crnogoraca i Srba, a ne da objektivno konstatuje **samo djelić** istine o jednome stanju! **Istina**, međutim, izgleda sasvim drukčije od „istine“ koju „utvrđuje“ Radivoje Šuković.

Netačna je tvrdnja R. Šukovića da je u Crnoj Gori „uvijek bio tolerantan odnos i prema ekavskom izgovoru“, jer je „tolerancija“ spopala Crnogorce tek 1918. godine! Do tada su Crnogorci, kao slobodni ljudi, govorili i pisali *isključivo* ijekavski, pa su čak i ekavci – „izvanjci“ u Crnoj Gori – često pisali svoja djela ijekavski jer im se taj izgovor, proklamovan od strane Vuka i Daničića, sviđao. Od 1918. do 1945. godine ijekavski izgovor je u Crnoj Gori *potiskivan* a ekavski izgovor *nametan* svim sredstvima: preko isključivo ekavskih udžbenika, favorizovanjem nastave na ekavskom izgovoru, kroz cjelokupnu državnu administraciju (civilnu i vojnu), putem štampe i radija, stvaranjem ekonomskih i političkih uslova u kojima bi se crnogorski pisci „opredjeljivali“ za ekavski izgovor, i tako dalje. Protiv takvoga stanja ustajali su crnogorski prosvjetni i kulturni radnici, komunisti, svi ljudi koji su i tim putem mogli voditi borbu za nacionalno i socijalno oslobođenje crnogorske nacije. Poznati crnogorski pedagoški radnik i esperantist, Bogić Noveljić, u podgoričkoj „Zeti“ br. 14. za 1937. godinu, objavio je članak pod naslovom „Brisanje crnogorskog književnog jezika“, i druge u istome listu, govoreći u lice tadašnjim vlastodršcima ko je i kako obavljao taj „besmisleni i nečuveni posao u Crnoj Gori“! A ko i kako danas obavlja taj „besmisleni i nečuveni

posao u Crnoj Gori“, to dobro zna Radivoje Šuković, kao što zna i koliko sâm tome doprinosi, a ja ću ga samo podsjetiti na neke stvari:

1. gotovo svi udžbenici za crnogorske škole pisani su ekavski, a dosta nastavnika predaje na ekavskom izgovoru;

2. sredstva informacija, pa čak i crnogorska jednim dijelom, rapidno šire ekavski izgovor;

3. preko saveznog državnog i društveno-političkog aparata, pošte, željeznice i drugih centralizovanih službi, sprovodi se snažna ekspanzija ekavskog izgovora;

4. ljudi koji su u toku školovanja ili rada na strani primili ekavski izgovor, kao i ekavci koji rade u Crnoj Gori, nesmetano i čak naglašeno u administraciji i privredi (da ne govorimo o drugim oblastima) pišu ekavski;

5. privredne organizacije iz Srbije, a i nekih drugih republika, koje su u velikom obimu prisutne u Crnoj Gori, ne samo što sprovode masovnu ekavizaciju već i ozbiljno potiskuju crnogorsku leksiku (u trgovinama, na primjer, sva obavještenja su ispisana ekavski i srpskom terminologijom, tako da više ne kupujemo: *vareniku, prijesni kupus, skorup, krtolu, maslo, oriz, pršut, pamidoru, mrkvu, cukar, povlaku, drob, kosti*, nego: *slatko mlijeko, slatki kupus, kajmak, krompir, puter, pirinač, šunku, paradajz, šargarepu, šećer, mileram, škembiće, koske...*), – u svemu, dakle, od onoga „radno vreme“ do „Ostrva cveća“ na Crnogorskom primorju;

6. u specifičnim političkim, ekonomskim i kulturnim uslovima, širenjem nebuloznih „osjećanja“, došlo je do toga da više crnogorskih pisaca, pa čak i neki koji nikud nijesu makli iz Crne Gore, pišu ekavski, i tako dalje.

Radivoju Šukoviću bi neizostavno bilo pametnije da, umjesto što se onako bavi „istorijom“ razvoja „književnog jezika u Crnoj Gori“, objasni (a to može):

a) zašto se čak i u crnogorskim školama crnogorska književnost još predaje kao „srpska“;

b) zašto *Nastavni plan i program za osnovnu školu u SR Crnoj Gori* predviđa za lektiru svega sedam crnogorskih pisaca (bez nacionalnog tretmana), osam hrvatskih, osam slovenačkih, jednog makedonskog, a dvadeset dva srpska pisca (prema 23 ostala!);

c) zašto *Osnove nastavnog plana i programa za gimnaziju u SR Crnoj Gori* predviđaju **samo** tri crnogorska pisca (bez nacionalnog tretmana), devetnaest hrvatskih, trinaest slovenačkih, pet makedonskih, a **četrdeset** srpskih pisaca (prema četrdeset svih ostalih!)?!?